

NGHỆ THUẬT MỞ ĐẦU VÀ KẾT THÚC TRONG TRUYỆN NGẮN CỦA MAUPASSANT, TCHÉKHOV, O'HENRY

Dương Thị Ánh Tuyết

Khoa Xã hội- Du lịch

Tóm tắt. Dấu ấn phong cách riêng của mỗi nhà văn được thể hiện rất rõ qua nhiều bình diện: nhân vật, cốt truyện, kết cấu, trần thuật, ngôn ngữ, giọng điệu... Bài viết tập trung chỉ ra sự giống và khác nhau trong nghệ thuật mở đầu và kết thúc truyện ngắn của Maupassant, Tchekhov, O Henry. Từ đó góp phần xác định phong cách của từng tác giả cũng như đóng góp của họ cho tiến trình phát triển của thể loại truyện ngắn trên thế giới.

Maupassant, Tchekhov, O Henry là ba bậc thầy truyện ngắn nổi tiếng của các quốc gia Pháp, Nga, Mỹ, giai đoạn nửa cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX. Với một khối lượng tác phẩm đồ sộ (mỗi tác giả hơn 300 truyện) cả ba nhà văn đều khẳng định được phong cách riêng độc đáo, mẫu mực của mình. Kỹ thuật viết truyện ngắn của họ có ảnh hưởng sâu rộng đến các thế hệ nhà văn. Nếu Maupassant được xem là người đã đưa truyện ngắn cổ điển - với nhiều tình huống xung đột căng thẳng, gay gắt, đầy kịch tính - lên đỉnh cao của sự hoàn hảo, thì Tchekhov được xem là người mở đường xuất sắc cho truyện ngắn hiện đại - kiểu truyện trữ tình thi vị, đi vào phân tích tâm lý nhân vật và những rung động trong thế giới tâm hồn của con người. Truyện của OHenry vẫn được xếp vào phong cách cổ điển với những tình huống ly kỳ, lắt léo, đậm màu hư cấu với cái nhìn nhân hậu bao dung.

Dấu ấn phong cách riêng của mỗi nhà văn được thể hiện rất rõ trên nhiều bình diện: từ nhân vật, cốt truyện, kết cấu, người kể chuyện đến ngôn ngữ, giọng điệu... Ở đây chúng tôi chỉ đề cập đến một vấn đề trong kết cấu truyện ngắn của ba tác giả đó là sự giống nhau và khác nhau trong cách mở đầu và kết thúc truyện của ba nhà văn. Bởi trong kết cấu một tác phẩm thì mở đầu và kết thúc được xem là hai yếu tố cơ bản để lại nhiều ấn tượng cho người đọc.

1. Nghệ thuật mở đầu truyện ngắn của Maupassant, Tchekhov, OHenry

Phải tạo được “không khí riêng” là yêu cầu chung của tất cả các tác phẩm nghệ thuật. Trong truyện ngắn, do sự hạn chế về câu chữ, nên yêu cầu này càng bức bách hơn. Tác giả phải tạo không khí truyện từ phần mở đầu. Nhà văn Nguyễn Ngọc cho rằng: *ngay từ những câu mở đầu, phải dứt ngay người đọc ra khỏi thế giới hiện thực bên bề người ta đang sống, ném ngay họ vào bầu khí quyển thế giới truyện của ta, nhấn chìm họ vào đó[?].* Tạo không khí là ngay từ đầu đưa người đọc vào một khung cảnh cụ thể, sống đến mức có thể nhìn thấy, ngửi thấy, sờ thấy.

Lịch sử phát triển của thể loại đã cho thấy, với các bậc thầy truyện ngắn, chỉ vài dòng mở đầu, họ đã “khảm” được phong cách riêng của mình và lôi cuốn người đọc

thâm nhập vào thế giới nghệ thuật của họ. Nhìn lại truyện ngắn của ba bậc thầy này chúng ta thấy rằng: nếu OHenry thường mở đầu gián tiếp, dẫn dắt, triết lý dài dòng thì Maupassant và Tchekhov lại có cách mở đầu trực tiếp, tự nhiên, ngắn gọn. Điều này có thể chứng minh qua hầu hết truyện ngắn của họ.

1.1. Truyện ngắn của OHenry thường mở đầu bằng những triết lý, luận đề rườm rà. Câu chuyện tiếp theo của tác giả sẽ minh chứng cho thuyết lý ấy. Mở đầu truyện *Ái tình theo khẩu phần* là những lời triết lý về đàn bà “*Xu hướng của đàn bà (...) thường hướng về phía mâu thuẫn. Đàn bà muốn cái mà họ không có. Cái gì càng ít có, đàn bà càng muốn nhiều. Họ thích lưu trữ các loại Xúvonia về những sự kiện thực ra chẳng có trong đời họ...*”[?].

Kiểu triết lý dài dòng cũng là kiểu mở đầu của các truyện: *Hài kịch tò mò, Prysê và nhà chọc trời, Cuốn cẩm nang hạnh phúc...* OHenry ít đưa nhân vật của mình hiện diện ngay đầu truyện, mà chủ yếu là sự hiện diện của chính tác giả (dưới hình thức người kể chuyện giấu mặt), sau đó mới dẫn dắt vào câu chuyện chính. Ý nghĩa của truyện đã được rút ra và thể hiện ở những dòng *triết lý* trong phần mở đầu. Trong *Một sự giúp đỡ của tình yêu* tác giả cũng mở đầu bằng một tiền đề: “*Khi người ta yêu nghệ thuật thì không có việc gì khó. Đây là tiền đề của chúng tôi. Câu chuyện này sẽ rút từ đó ra một kết luận và đồng thời sẽ chứng minh rằng tiền đề ấy không đúng*”[?].

Với lối mở đầu gián tiếp, dẫn dắt, triết lý, giàn trải, truyện của OHenry đi theo xu hướng truyền thống và có phần cổ xưa như chính tác giả thừa nhận “*Phép kể chuyện có phần còn cổ xưa hơn cả Vạn lý trường thành ở Trung Quốc nữa*”[?]. Dẫn vậy, tuy không đề xuất được những cách tân bậc nhất về hình thức, nhưng truyện của nhà văn Hoa Kỳ này lại tỏ ra có sức lôi cuốn, hấp dẫn và bền lâu lạ thường.

1.2. Đối ngược với cách mở đầu gián tiếp của OHenry, Maupassant và Tchekhov có sự gần gũi nhau về cách mở đầu trực tiếp, ngắn gọn, đưa độc giả vào ngay với nhân vật chính trong truyện, “ném” ngay họ vào bầu khí quyển của truyện và khiến họ từ bỏ ý định quay trở ra.

Cách mở đầu của Maupassant rất “*tự nhiên*” và nếu tinh ý bạn đọc sẽ thấy ở đây có nhiều yếu tố lý giải cho kết cục của truyện sau này. Ngay vài dòng ngắn gọn, rất khách quan, nhưng đã giới thiệu đầy đủ về hoàn cảnh, đặc điểm tính cách của nhân vật. Truyện *Trả thù* được mở đầu bằng một dòng ngắn gọn: “*Khi Antoine Leuillet lấy Mathilde góa chồng, anh yêu nàng đã gần mười năm*”[?]. Độ cô gọn của từ ngữ đã làm nhòe mờ đi những vỉa tầng ý nghĩa và độc giả có thể mở rộng trường liên tưởng của mình với nhiều khả năng khác nhau. Đó chính là kỹ xảo nghệ thuật điều luyện của Maupassant, chỉ vài dòng ngắn gọn đã chứa đựng những điều cốt tủy mà chắc hẳn những nhà văn non tay phải viết thật dài.

Trong *Món tư trang* câu mở đầu ngắn gọn nhưng đã giới thiệu được hoàn cảnh làm quen, yêu nhau của vợ chồng Lantin “*ông Lantin gặp lại cô ta trong một tối vui tại nhà viên Phó chủ sự, liền mê tít cô ta như cá mắc lưới*”. Và cho đến khi đọc xong truyện, người đọc nhận ra rằng sự so sánh rất hình ảnh ở câu đầu đã hàm chứa thủ đoạn của người vợ, và sự ngờ nghệch nơi người chồng. Nói chung lối mở đầu của Maupassant thường đầy kịch tính, lôi độc giả vào ngay trung tâm mâu thuẫn của truyện. Điều đặc biệt là lối mở đầu đầy dụng ý này có vẻ rất tự nhiên, khiến độc giả không cảnh giác để ý đến “*thủ đoạn*” của nhà văn. Tính chất bất ngờ trong truyện của Maupassant được tạo ra nhờ vào hiệu ứng thẩm mỹ của kiểu “đánh lừa” độc giả này.

1.3. Tchekhov cũng có cách mở đầu trực tiếp, tự nhiên. Các nhân vật chính hầu như xuất hiện ngay trong phần mở đầu của truyện. Mở đầu truyện *Anh béo và anh gầy* tác giả đã đưa ngay độc giả đến sân ga với vẻ trái ngược nhau của anh béo và anh gầy. Trong *Con Kỳ nhông* câu mở đầu đã ẩn chứa bản chất của viên cảnh sát, người đại diện cho công lý: “*Cảnh sát viên Otsumelốp mình vận bành tô mới, tay cầm một cái gói, đang đi qua bãi chợ*”. Truyện *Người đàn bà và con chó nhỏ* ngay từ phần mở đầu độc giả đã được “*ném*” vào bãi biển, gặp gỡ hai nhân vật chính của mình. Không cầu kỳ, tự nhiên như chính bản thân cuộc sống, nhưng ẩn chứa dưới vẻ ngoài khách quan, ẩn chứa dưới câu chữ lạnh lùng ấy, những câu mở đầu trong các truyện của Tchekhov đã chứa đựng những bi kịch cuộc sống.

Tóm lại, sử dụng cách mở đầu trực tiếp Tchekhov và Maupassant đã tạo được hiệu quả nghệ thuật cao, kiệm lời, cô gọn, hàm súc mà đầy kịch tính. Đó là cái mà lối mở đầu gián tiếp của OHenry chưa làm được.

2. Cách kết thúc trong truyện ngắn của Maupassant, Tchekhov, OHenry

Trong kết cấu một cốt truyện, đoạn cuối thông thường dường như là yếu tố cốt trụ ở tính mới mẻ gợi ra cho người đọc. P.Farmanor đã nói một cách chí lý rằng: Sức mạnh của cú đấm (*nghệ thuật*) là ở đoạn cuối.

Trong thực tế, khó mà phân biệt rành mạch các thành phần cốt truyện. Nhiều tác phẩm không rõ bắt đầu từ đâu và kết thúc chỗ nào. Tchekhov đã từng cho rằng, truyện ngắn chẳng cần khai từ chẳng cần kết thúc gì hết. Điều đó thể hiện tính chất mềm dẻo của truyện, nhưng như vậy không có nghĩa là nhà văn không phải lựa chọn một điểm dừng. Biết chọn điểm dừng, sức chứa và dư vang của truyện sẽ tốt hơn.

2.1. Xưa nay các nhà nghiên cứu đều thừa nhận OHenry có kiểu kết thúc bất ngờ với nhiều biến thái khác nhau. Có bất ngờ đảo ngược tình thế, bất ngờ liên tưởng, bất ngờ mở nút kếp. Đọc các truyện của OHenry ta khó lòng trước được kết cục. Bởi mâu thuẫn lôi cuốn người đọc đôi lúc chỉ là mâu thuẫn giả vờ. Để thỏa mãn và tạo sức lôi cuốn cho tác phẩm, OHenry tỏ ra thiện nghệ trong xây dựng và dẫn dắt tình huống truyện. Với phương châm tự sự “*giấu kỹ bày nhanh*”, mãi đến đoạn cuối độc giả mới

nhận ra cốt truyện ngầm ẩn mà tác giả đan cài bên dưới cốt truyện hiển hiện trên văn bản kia... Ở đây tùy theo từng nhóm đề tài mà OHenry xây dựng những kiểu kết thúc bất ngờ khác nhau. Cái cơ bản trong kết thúc truyện của OHenry chủ yếu vẫn là những kết thúc đóng. Số phận nhân vật đã được giải quyết xong xuôi. Cuối truyện độc giả không còn băn khoăn nữa. Các truyện *Một sự giúp đỡ của tình yêu*, *Ái tình theo khẩu phần*, *Món quà của thầy pháp...* đều kết thúc đóng. “Tuy nhiên, nét độc đáo của OHenry là ở chỗ, ông sử dụng kỹ thuật đột biến kếp để tăng thêm sức hấp dẫn”[?]. “Bởi vậy có thể nói đến kiểu kết cấu đúp trong truyện của OHenry và những thành công của OHenry thường có kiểu kết cấu đúp”[2;100]. *Chiếc lá cuối cùng*, *Dấu vết của Bin Đen*, *Những con đường chúng ta chọn*, *Vì truyền thống...* là những truyện tiêu biểu cho kiểu kết thúc này.

2.2. Kết thúc truyện của Maupassant rất quan trọng, được cảm thụ như sự hoàn thành trọn vẹn của tình thế, của tư tưởng và thường chiếu một ánh sáng mới vào những điều mô tả trước đó, “*mở ra một khung cửa sổ đột ngột rọi ra cuộc sống*” (Emin Dola). Như vậy cả Maupassant và OHenry đều có kiểu kết thúc bất ngờ. Nhưng nếu nhiều kết thúc bất ngờ của OHenry có vẻ dụng công xếp đặt, gây cảm giác hơi khiên cưỡng (*Người đánh giá sự thành công*, *Tên cớm và bản thánh ca*) thì “*kết thúc bất ngờ của Maupassant không dựa trên sự gỡ nút giả tạo nào về kết cấu, mà chủ yếu do tác giả dẫn dắt truyện khéo léo, do tính căng thẳng xung đột thu hút toàn bộ sự chú ý, khiến người đọc không kịp ngẫm nghĩ trước về cách giải quyết vấn đề*” (Lê Hồng Sâm). Độc giả không thể nào lường trước cái chết huyền thoại trong truyện *Người đã khuất*, nhưng độc giả hoàn toàn chấp nhận nó, bởi cái chết huyền thoại lại phù hợp với tâm lý của người kể chuyện xưng *tôi*, phù hợp với không khí ma quái, rùng rợn ở trong truyện. Nếu OHenry sử dụng nhiều cái kết đóng thì Maupassant sử dụng nhiều cái kết mở, đặc biệt trong các truyện có kết cấu đóng khung. Kết thúc các truyện ngắn này thường là những bình luận, đối thoại, nhận xét của người nghe và người kể. Truyện bởi vậy có lẽ còn kéo dài mãi bởi những suy ngẫm của mỗi người khác nhau trong truyện và của mỗi độc giả. Kết thúc truyện *Một mếu lừa* khi cô bệnh nhân hỏi bác sĩ: “*Tại sao ông lại kể cho tôi nghe câu chuyện khủng khiếp ấy*”, vị bác sĩ trả lời “*Dạ, để có khi dịp cần đến, thì tôi xin giúp bà một tay*”. Câu trả lời này mở ra những suy ngẫm cho người đọc về tình yêu hạnh phúc, về tình nghĩa vợ chồng, và cả về phẩm hạnh của chính cô bệnh nhân kia. Để thể hiện “*Con người nhỏ bé*” về vị thế xã hội nhưng luôn “*Cao thượng trong tâm hồn*”, kết thúc truyện của OHenry thường nhân hậu, đầy tin tưởng vào con người và cuộc sống. Ngược lại cái nhìn “*Bi quan về sự tan rã phân giải của xã hội, con người*” ở Maupassant khiến cho kết thúc truyện thường không có hậu. Gấp trang sách lại người đọc cảm thấy “*Phát sinh một nỗi bất an kỳ lạ khiến độc giả phải đối diện với chính mình*” [5;440].

2.3. Các truyện của Tchekhov ở giai đoạn đầu cũng thường tìm đến một cái kết bất ngờ, độc đáo (*Mặt nạ, Cái chết của một viên chức, Lão quản Prishbeeb...*). Nhưng các sáng tác của ông ở giai đoạn sau lại tìm đến một kiểu kết thúc mới: kết thúc để ngỏ. Đọc các truyện của Tchekhov (*Hai người đẹp, Những buổi học đất tiền, Ngôi nhà có căn gác nhỏ, Người đàn bà và con chó nhỏ...*), ta có cảm giác truyện vẫn chưa dừng lại, nó lơ lửng, ngưng đọng, mỗi mồn như chính bản thân con người và thế giới ở trong truyện vậy.

Dòng cuối truyện *Những buổi học đất tiền* chấm dứt, người đọc có cảm giác những buổi học vô nghĩa vẫn diễn ra. Cả cô lẫn trò vẫn không thể hiểu nhau, Vôtôrôp một phó tiến sỹ, một cậu học trò ngoan ngoãn vẫn vừa nói vừa thờ rất khó nhọc. Kết thúc truyện *Người đàn bà và con chó nhỏ* người đọc vẫn băn khoăn không biết mối tình của họ sẽ đi đến đâu. Anna và Gurôp sẽ giải quyết như thế nào giữa tình yêu với định kiến xã hội, giữa hiện thực và khát vọng, giữa sự tồn tại mòn mỏi, tẻ ngắt và những ước mơ cháy bỏng, giữa cái giả tạo, hình thức bên ngoài với sự rêu gào sục sôi của những khát khao nhân bản trong tâm hồn... Truyện vì vậy dường như chưa kết thúc, còn có một khoảng trống dành cho sự suy ngẫm của độc giả về các khả năng có thể diễn ra trong cuộc đời của nhân vật. Tính lập lờ, nước đôi càng đẩy bi kịch của thiên truyện vào trường liên tưởng của độc giả đến mức ám ảnh và day dứt họ: “*Có cảm giác chỉ lúc nữa thôi là lối thoát sẽ được tìm ra, và lúc ấy một cuộc đời hoàn toàn mới, thật đẹp đẽ sẽ đến; nhưng cả hai người đều thấy rõ ràng còn xa lắm, xa lắm mới đến ngày kết cục, và những gì rắc rối nhất, khó khăn nhất chỉ mới bắt đầu* [3;595]. Truyện của Tchekhov vì vậy luôn yêu cầu sự sáng tạo của độc giả để lấp đầy những khoảng trống, những mạch ngầm văn bản. Lối viết mở, cách kết thúc để ngỏ trong truyện của Tchekhov lại tỏ ra phù hợp với bản chất cuộc sống vốn luôn luôn bộn bề, dang dở. Bởi cái cốt truyện cuộc đời thì không bao giờ có điểm kết thúc mà chỉ tạm dừng ở một thời khắc nào đó mà thôi. Câu chuyện trên trang sách của nhà văn Nga – Tchekhov mãi mãi là câu chuyện cuộc đời ở mọi thời đại, mọi quốc gia, mọi con người.

Thiên về lối mở đầu gián tiếp và những cái kết đóng bất ngờ truyện của OHenry mang đậm phong cách cổ điển. Ở Maupassant phong cách cổ điển vẫn không mất đi tính hiện đại, mới mẻ thể hiện qua nhiều yếu tố, trong đó có lối mở đầu trực tiếp, cô gọn kịch tính, và những cái kết mở - bất ngờ. Đặc biệt ở Tchekhov với lối mở đầu trực tiếp và những cái kết để ngỏ - mở ra nhiều khả năng dành cho sự đồng sáng tạo của độc giả - đã hoàn thiện phong cách hiện đại của ông. Mở đó là cái nhìn thời đại và Tchekhov luôn mới mẻ bởi chính cái nhìn này của ông. Điều đó phù hợp với bản chất của cuộc sống cũng như bản chất của sáng tạo văn chương nghệ thuật, như Umberto

Eco đã khẳng định: *tính mở là điều kiện của mọi sự thưởng thức thẩm mỹ và mọi hình thức thưởng thức nếu mang tính thẩm mỹ đều mở.*

Tài liệu tham khảo

1. Lê Huy Bắc (2001), *Tuyển truyện Guyde Maupassant*, Nxb Văn học Hà Nội.
2. Lê Huy Bắc (2000), *OHenry Chiếc lá cuối cùng*, Nxb Văn học Hà Nội.
3. Phan Hồng Giang (1994), *Tuyển tập truyện ngắn Tchekhov*, Nxb Văn học.
4. B.M. Ejxenbaum, *OHenry and the Theory of the Short Stories in The New Short Stories*, Ed: Charles E.May, Ohio University Press, Athens, 1994
5. Xavier Darcos (1997), *Lịch sử văn học Pháp*, Nxb VHNT.

Abstract. Each writer's impressions of personal styles clearly are expressed in different aspects: characters, contents, structures, narrating, languages, voices... This article focuses on the similarities and differences of opening and closing ways in Maupassant, Tchekhov, O Henry's short stories. Hence, it will contribute to determine writers' styles and their devotement for the development of short story types in the world.